

• діяльнісний: наявність комплексу професійно-педагогічних, методичних і спеціальних умінь; володіння методикою формування конструктивних умінь молодших школярів; здатність формувати конструктивні уміння молодших школярів на практиці;

• творчий: наявність творчого потенціалу для формування конструктивних умінь молодших школярів; сформованість особистісних та професійно значущих якостей, які впливають на результат означеної діяльності з молодшими школярами; наявність творчого мислення.

Рівнями готовності майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів визначено низький, достатній і високий. Результатом впровадження моделі є сформована готовність майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів.

Отже, представлена в дослідженні модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів – це цілісна система, що складається з мети, змісту, форм, педагогічних умов навчання, результату і зворотного зв'язку, через який відбувається корекція викладачем результатів навчання залежно від поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. В. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій: навч. посібник / О. В. Аніщенко, Н. І. Яковець. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2005. – 198 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О. А. Комар. – Умань, 2011. – 512 с.
4. Стефаненко П. В. Дистанційне навчання у вищій школі: монографія / П. В. Стефаненко. – Донецьк: ДонНТУ, 2002. – 400 с.

REFERENCES

1. Anishchenko O. V. *Suchasni pedagogichni tekhnologiji: kurs leksij: navchalnij posibnyk* [Modern educational technology: lectures, tutorial]. Nizhyn, 2005, 198 p.
2. *Velikyj tlumachnyj slovnyk suchasnoji ukrajinskoji movy: 250 000 sliv* [Great Dictionary of Modern Ukrainian: 250 000 words]. Kyiv, 2009, 1736 p.
3. Komar O. A. *Teoretichni ta metodichni zasady pidhotovky majbutnikh uchyteliv pochatkovoji shkoly do zastosuvannia interaktivnoji tekhnologiji* [Theoretical and methodological principles of training of primary school teachers to use interactive technology], dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04, Uman, 2011, 512 p.
4. Stefanenko P. V. *Distantsiynе navchannia u vyshchij shkoli: monografija* [Distance learning in higher education]. Donetsk, 2002, 400 p.

Стаття надійшла в редакцію 28.02.2017 р.

УДК 378.147:373.3.011.3 – 051

ЗОЯ ШЕВЦІВ

shevtsiv53@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Визначено необхідність формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в загальноосвітній школі (ЗОШ). Розкрито сутність вказаної компетентності та охарактеризовано її структурні компоненти. На основі аналізу сучасних досліджень визначено критерії і параметри оцінювання рівнів сформованості соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в умовах ЗОШ. Встановлено три рівні соціально-педагогічної компетентності

майбутнього вчителя, котрий буде працювати з молодшими школярами в умовах інклюзивного навчання: достатній, середній і високий. Охарактеризовано складові зазначених рівнів цієї компетентності.

Ключові слова: критерії, показники, рівні, соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання у загальноосвітній школі.

ЗОЯ ШЕВЦІВ

кандидат педагогических наук, доцент
Ровенский государственный гуманитарный университет,
г. Ровно, ул. Степана Бандеры, 12

КРИТЕРИИ СФОРМИРОВАННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Определена необходимость формирования социально-педагогической компетентности будущего учителя начальных классов инклюзивного обучения в общеобразовательной школе. Раскрыта сущность указанной компетентности и охарактеризованы ее структурные компоненты. На основе анализа современных исследований выделены критерии и параметры оценки уровней сформированности социально-педагогической компетентности будущего учителя начальных классов инклюзивного обучения общеобразовательной школы. Установлены три уровня социально-педагогической компетентности будущего учителя, который будет работать с младшими школьниками в условиях инклюзивного обучения: достаточный, средний и высокий. Охарактеризованы составляющие компоненты указанных уровней этой компетентности.

Ключевые слова: критерии, показатели, уровни, социально-педагогическая компетентность будущего учителя начальных классов инклюзивного обучения в общеобразовательной школе.

ZOIA SHEVTSIV

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Stepan Bandera 12 Street

CRITERIA OF FORMATION OF SOCIAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN INCLUSIVE SECONDARY SCHOOL

The article aims to justify the formation of criteria and indicators of social-pedagogical competence of the future teachers of primary school of inclusive comprehensive school and to determine its level of development. The objectives are to determine the status of the development problems of professional competence of teachers in inclusive education; essence and structural components of social-pedagogical competence of future primary school teacher of inclusive comprehensive school; criteria, indicators and levels of social-pedagogical competence of future primary school teacher of inclusive comprehensive schools. The education system in Ukraine is gradually transition to inclusive education. Inclusive comprehensive school is being created. It requires a highly qualified primary school teacher who co-teaches regulatory children and children with disability. The article is grounded the necessity of social-pedagogical competence of future teachers of primary school of inclusive comprehensive schools. The essence of social-pedagogical competence of future primary school teacher of inclusive comprehensive schools is defined. The structural components of social-pedagogical competence are characterized. Scientific papers on the issue of formation of competence of experts in various fields are analyzed. The pronunciation for selection and justification criteria and parameters of formation of professional competence is overviewed. The group of the criteria suggested by various scientists from the evaluation of the formation of professional competence of specialists in different fields is considered. The criteria and parameters of evaluating the levels of social-pedagogical competence of future teachers of primary school in inclusive comprehensive schools are selected on the base of the analysis of modern achievements of scientists. Future prospects of research is in developing of a method of diagnosing the levels of social-pedagogical competence of future primary school teacher in inclusive comprehensive school.

Keywords: criteria, indices, levels of social-pedagogical competence of future teacher of primary school, social-pedagogical competence of future teachers of primary school in inclusive comprehensive school.

Сучасний етап реформування системи освіти в Україні пов'язується, крім іншого, з включенням дітей з особливими освітніми потребами у навчально-виховний процес масових шкіл, тобто здійснюються перші кроки на шляху становлення інклюзивної загальної освіти. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього навчального закладу. Інклюзивне навчання передбачає не лише створення соціокультурного освітнього середовища, яке відповідало би потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей порушення здоров'я, а й підготовки висококваліфікованого вчителя з інклюзивного навчання. До найактуальніших проблем успішної реалізації інклюзивного навчання належить питання компетенції вчителя ЗОШ, його підготовленості до інклюзивного навчання як феномена соціально-педагогічної діяльності [1, с. 14].

На жаль, нині відсутня належна система формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в умовах ЗНЗ, яка необхідна йому у професійній діяльності, а тим більше конкурентоспроможного фахівця у сфері інклюзивної освіти.

Мета статті – обґрунтувати критерії і показники сформованості соціально-педагогічної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання ЗОШ та визначити її рівні.

Поняття «професійна компетентність педагога» широко розглядається у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі. Переважно науковці визначають її як одну із суб'єктних властивостей особистості, що обумовлює ефективність професійної педагогічної діяльності. В. Бондар, Б. Гершунський, М. Шеремет та інші вчені пов'язують професійну компетентність вчителя з рівнем його професійної освіти, а Н. Бібік, Ю. Бойчук, Є. Бондаревська, В. Лозова, О. Пометун тощо – з професійною культурою.

В освітанському вжитку часто використовують поняття «компетентність» і «компетенція» як тотожні. Пристаємо до думки, що компетентність – це володіння людиною відповідними компетенціями, котрі включають сукупність знань, навичок, умінь, здібностей особистості, необхідних для здійснення результативної діяльності.

У контексті встановлення структури соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання у ЗОШ необхідне вивчення спрямованості, мотивів, цінностей, здатності до рефлексії як якостей особистості педагога та формування ключових компетенцій різного профілю, які надалі визначають професійну компетентність педагога.

Значущими для вирішення проблеми визначення соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ є визначення соціальної компетентності (В. Ковальчук, О. Овчарук, О. Ситник), корекційної компетентності (М. Берегова, В. Бедная, О. Гноєвська, Н. Савінова) і педагогічної компетентності (Л. Банашко, О. Бобієнко, М. Захарчук, Б. Кришук й ін.).

Проблему формування корекційно-педагогічної компетентності вчителя початкових класів ЗОШ з інклюзивною формою навчання розглянула, зокрема О. Гноєвська. В дослідженні визначено наступні критерії компонентів: когнітивний як обсяг й повнота основ теоретико-методичних знань з проблем корекційно-розвивального навчання дітей з психофізичними порушеннями; мотиваційний як усвідомлення цінності та значущості інноваційних технологій освіти та інтересу до їх впровадження в умовах спільного навчання дітей різних категорій; рефлексивний, який визначає оцінку власних дій, здійснення контролю над своїм професійним розвитком; операційний як володіння основними способами організації навчального процесу на засадах диференціально-діагностичних, прогностичних та навчально-корекційних завдань, раціональне застосування їх у процесі спільного навчання учнів з різними пізнавальними можливостями для вдосконалення корекційно-педагогічної діяльності [3, с. 8].

М. Захарчук, аналізуючи проблему формування професійної компетентності вчителя в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні, визначила такі компоненти: емпіричний як оволодіння знаннями закономірних зв'язків і відносин; свідомо формуючий, що забезпечує світоглядне самовизначення, розвиток спеціального мислення; емпатійний як розуміння вихованців; почуттєво-комунікативний як розвиток можливостей учителя транслювати власні почуття й думки; контрольовано-регулювальний та оцінювально-результативний [4, с. 77].

Основною особливістю діяльності учителя початкових класів є те, що він виконує значний обсяг роботи, а специфіка його діяльності полягає у тому, що його функції набагато ширші, ніж функції інших учителів-предметників. Разом з тим, виконуючи соціально-педагогічну діяльність, вчитель здійснює власне педагогічну і соціально-корекційну роботу.

Педагогічна діяльність включає елементи соціальної роботи, а соціально-педагогічна діяльність є інтегративною різновидністю соціальної та педагогічної роботи. Очевидно, що, застосовуючи цей вид роботи в практику професійної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти, можна вирішувати соціальні проблеми молодших школярів, використовуючи при цьому педагогічні засоби впливу.

Вважаємо, що корекційно-реабілітаційна і адаптаційна функції, сутність яких полягає у зміні та вдосконаленні якостей особистості й пристосуванні до умов тимчасового перебування в освітньому середовищі, що дозволяє взаємодіяти з іншими членами соціуму й зберегти якість життєдіяльності, будуть суттєвим доповненням при виконанні соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивного навчання [6, с. 46].

Разом з тим учитель початкових класів в умовах інклюзивного навчання виконує корекційно-розвиткову функцію навчання, яка відрізняється від професійної діяльності корекційного педагога. Корекційно-розвиткова робота вчителя початкової школи з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, потребує особливих вимог до професійної компетентності вчителя, котрий працює в умовах інклюзивної освіти. При цьому вчитель початкових класів інклюзивного навчання в умовах ЗОШ повинен уміти: проводити педагогічну діагностику порушень у розвитку і прогнозувати подальший розвиток дитини; планувати окремі види корекційної роботи; добирати й застосовувати необхідні корекційні методи, прийоми та засоби навчання; спостерігати за навіть незначними позитивними зрушеннями у навчанні та вихованні; підтримувати і допомагати «особливій» дитині; емпатійно і толерантно ставитися до неї; нівелювати конфліктні ситуації; впливати на дітей та їх батьків; працювати на позитивних сторонах таких дітей; виховувати в них оптимізм і віру в свої можливості тощо.

Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела, ми дійшли висновку, що професійна компетенція вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ - це вміння вчителя використовувати загальнонаукові, загальнопрофесійні та фахові знання при здійсненні інклюзивного навчання. При цьому обґрунтували визначення соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в умовах загальноосвітньої школи: це інтегроване особистісне утворення, що характеризується синтезом знань і навичок, необхідних для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності та вмінь вчителя використовувати фахові знання, уміння і навички для вирішення стандартних і нестандартних соціально-педагогічних завдань і проблем, пов'язаних із спільним навчанням дітей з різним рівнем психофізичного розвитку [5, с. 66]. Вказана компетентність забезпечується сформованістю її структурних складових – компетенцій, зміст яких розкриваються через елементи змісту освіти: знання, навички та уміння (рис. 1).

Отже, структура соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ має наступні компоненти: когнітивний (знання – науково-теоретичні, науково-методичні, психолого-педагогічні, спеціальні, технологічні, управлінські; набутий в процесі навчання професійний досвід); діяльнісний (уміння – соціально-педагогічні, корекційні, гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські); особистісно-фаховий (особистісно значущі якості – гуманність, відповідальність, комунікабельність, справедливість, емпатійність, доброзичливість, ерудованість, креативність тощо; професійно важливі якості – спрямованість; мотиваційно-ціннісні якості - цілі, цінності, інтереси, потреби, мотиви; рефлексивні якості – самооцінка, самоконтроль, самовдосконалення).

впевненість у тому, що виконувана діяльність дасть позитивні результати; інтеграція загальнонаукових, загальнопедагогічних і фахових знань; операційні і методичні компетенції; здатність до професійної рефлексії; володіння реактивним мисленням для вирішення нестандартних соціально-педагогічних ситуацій; схильність до творчості; наявність особистісно значущих і професійно важливих якостей (спостережливість і розуміння навчально-виховних явищ, які відбуваються у педагогічному процесі; емпатія, розуміння почуттів школяра, готовність прийняти учня з його недоліками і надати йому допомогу; гуманізм; етичність; відповідальність; саморегуляція і самодисципліна; тактовність; толерантність, рефлексія; сформованість стійкої ціннісної мотивації до інклюзивного навчання), необхідних для виконання соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Розглядаючи критерії та показники соціально-педагогічної компетентності, визначаємо сукупність якісних та кількісних характеристик, що дозволяють виявити рівні сформованості соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ.

На основі результатів експериментального дослідження та досвіду навчання майбутніх вчителів початкових класів у Рівненському державному гуманітарному університеті ми визначили три рівні сформованості соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ: достатній, середній і високий. Вони визначаються означеними вище структурними елементами особистісно фахової якості.

Студенти з достатнім рівнем соціально-педагогічної компетентності мають уявлення про навчання дітей з порушеннями у психофізичному розвитку в масовій ЗОШ, вважають, що таким дітям потрібна підтримка оточуючих, але розглядають їх навчання в дома або у спеціальному

Студенти з середнім рівнем соціально-педагогічної компетентності мають уявлення про навчання дітей з порушеннями у психофізичному розвитку в масовій ЗОШ, вважають, що таким дітям потрібна психолого-педагогічний супровід, розглядають можливість їх навчання у спеціальному класі ЗОШ і готові навчати таку дитину в своєму класі. Вони переконані, що перебування дітей з особливими освітніми потребами в ЗОШ є ефективною формою їх соціалізації, а навчання розглядають як отримання дітьми знань, умінь та навичок на рівні початкової освіти, необхідних для життя в соціумі. Такі студенти засвоїли знання про методи та форми організації спільної навчальної діяльності у класі, але у них виникають труднощі при моделюванні професійної діяльності в інклюзивному класі.

Студенти з високим рівнем соціально-педагогічної компетентності чітко уявляють собі навчання дітей з порушеннями у психофізичному розвитку в масовій ЗОШ в інклюзивному класі. Вони переконані, що для дітей з особливими освітніми потребами перебування в ЗОШ є ефективною формою соціалізації, а навчання розглядають як отримання дітьми загальної середньої освіти, необхідної у подальшому для отримання професії. Такі майбутні вчителі оволоділи знаннями про особливості спільного навчання нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами, методами та формами організації спільної навчальної діяльності, способами моделювання професійної діяльності в інклюзивному класі.

Отже, соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання в ЗОШ – це особистісно фахова якість педагога, який компетентно здійснюватиме спільне навчання нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами, вміло використовуватиме професійні знання, уміння та навички для вирішення стандартних і нестандартних завдань і проблем, пов'язаних із навчанням дітей з різними рівнями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання.

Оскільки проблема спільного навчання учнів вимагає широкого вивчення, тому подальші дослідження будуть присвячені розробці методики і технології формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивного навчання у ЗОШ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. І. Інклюзивне навчання як соціально - педагогічний феномен / В. І. Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10–14.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Гноєвська О. Ю. Формування корекційної компетентності вчителя загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / О. Ю. Гноєвська. – К., 2016. – 19 с.

4. Захарчук М. Є. Формування професійної компетентності майбутнього викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні / М. Є. Захарчук // Вища освіта в Україні: інтернаціоналізація, реформи, нововведення: Матеріали міжнародної конференції. – К.: Програма Фулбрайта в Україні, 2012. – С. 75–77.
5. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник / З. М. Шевців. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 248 с.
6. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посібник / З. М. Шевців. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248с.

REFERENCES

1. Bondar V. I. *Inklyuzivne navchannia yak sotsial'no - pedahohichnyj fenomen* [Inclusive education as a social-pedagogical phenomenon] *Ridna shkola*, 2011., #3, P. 10–14.
2. *Vikova ta pedahohichna psykholohiia: navch. posibnyk* [Developmental and pedagogical psychology // O. V. Skrypchenko, L. V. Dolyns'ka, Z. V. Ohorodnijchuk ta in. K.: Prosvita, 2001, 416 p.
3. Hnoievs'ka O. Yu. *Formuvannia korektsijnoi kompetentnosti vchytelia zahal'noosvitn'oho zakladu z inklyuzyvnoiu formoiu navchannia* [Formation of the correctional competence of the teacher of educational institutions with inclusive form of learning]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.03, K., 2016, 19 p.
4. Zakharchuk M. Ye. *Formuvannia profesijnoi kompetentnosti majbutn'oho vykladacha v umovakh vprovadzhennia inklyuzyvnoi osvity v Ukraini* [Formation of the professional competence of the future teacher in terms of inclusive education in Ukraine] *Vyscha osvita v Ukraini: internatsionalizatsiia, reformy, novovvedennia: Materialy mizhnarodnoi konferentsii*. K.: Prohrama Fulbrajta v Ukraini, 2012, P. 75–77.
5. Shevtsiv Z. M. *Osnovy inklyuzyvnoi pedahohiky: pidruchnyk* [Fundamentals of Inclusive Pedagogy] K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2016, 248 p.
6. Shevtsiv Z. M. *Osnovy sotsial'no-pedahohichnoi diial'nosti: navch. posibnyk* [Fundamentals of social-pedagogical activity], K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2012, 248 p.

Стаття подана в редакцію 09.02.2017 р.

УДК 378.091.33-027.22:373.3

МАРІЯ ІВАНЧУК

nmlab@rambler.ru

доктор психологічних наук, професор

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

м. Чернівці, вулиця Коцюбинського, 2

ПРИНА ІСТИНЮК

vivsia@yandex.ua

кандидат педагогічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

м. Чернівці, вулиця Коцюбинського, 2

ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА ПРОДУКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Проаналізовано підходи і визначено сутність готовності вчителя до інноваційної виховної діяльності в початковій освіті. Уточнено сутність понять «інноваційна виховна діяльність», «готовність студента до інноваційної виховної діяльності». Розкрито суть і роль мотиваційного, когнітивного, креативного і спонукально-праксеологічного компонентів вказаної готовності. Визначено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики. Представлено програму оптимізації інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики, яка охоплює систему структурованих видів робіт. Відзначено, що апробація програми показала ефективність виконання різних видів індивідуальної і групової роботи зі студентами. Запропоновано методичні рекомендації щодо вдосконалення підготовки студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами.